

Тема: Договір купівлі-продажу та його різновиди

Мета вивчення теми: дати уявлення про договір купівлі-продажу, визначити його предмет, сторони, форму; розкрити юридичну характеристику цього договору; розглянути різновиди договору купівлі-продажу, що закріплює ЦК України, та його різновиди, що виділяються доктриною; з'ясувати відмінності між різними різновидами договору купівлі-продажу; засвоєння студентами основних прав та обов'язків сторін та основних положень цивільної відповідальності за невиконання або неналежне виконання договору купівлі-продажу та його різновидів.

Основні поняття теми: «купівля-продаж», «продавець», «покупець», «ціна», «оплата», «строк придатності», «гарантійний строк», «якість», «комплектність», «поставка», «контрактація», «сільськогосподарська продукція», «міна», «енергетичні ресурси».

План лекції:

1. Договір купівлі продажу.
2. Роздрібна купівля-продаж.
3. Договір поставки.
4. Договір контрактації сільськогосподарської продукції.
5. Договір постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу.
6. Договір міни.

Рекомендовані нормативно-правові акти та література:

Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. (із змінами) №435-IV (далі – ЦК України, Глава 54). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. (із змінами) №2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.

Про стандартизацію: Закон України від 05.06.2014 р. (із змінами) №1315-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18#Text>.

Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення або подальше використання неякісної та небезпечної продукції: Закон України від 14.01.2000 р. (із змінами) №1393-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1393-14#Text>.

Про оборонні закупівлі: Закон України від 17.07.2020 р. (із змінами) №808-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20#n507>.

Про ринок електричної енергії: Закон України від 13.04.2017 р. (із змінами) №2019-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#n1784>.

Про енергетичну ефективність: Закон України від 21.10.2021 р. (із змінами) №1818-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1818-20#n436>.

Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг: Закон України від 06.07.1995 р. (із змінами) №265/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265/95-%D0%B2%D1%80#Text>.

Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 р. (із змінами) №2210-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2210-14#Text>.

Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991 р. №1023-XII (із змінами, втрата чинності пов'язана з припиненням чи скасуванням воєнного стану). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text>.

Про захист прав споживачів : Закон України від 10.06.2023 р. №3153-IX (набрання чинності пов'язане з припиненням чи скасуванням воєнного стану). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3153-20#Text>.

Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів: Закон України від 23.12.1997 р. (із змінами) №771/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80#Text>.

Про природні монополії: Закон України від 20.04.2000 р. (із змінами) №1682-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1682-14#Text>.

Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 р. (із змінами) №922-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/922-19#Text>.

Про стандартизацію: Закон України від 05.06.2014 р. (із змінами) №1315-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18#Text>.

Про трубопровідний транспорт: Закон України від 15.05.1996 р. (із змінами) №192/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/192/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

Про ціни та ціноутворення: Закон України від 21.06.2012 р. (із змінами) №5007-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5007-17#Text>.

Питання оборонних закупівель: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. №363. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/363-2021-%D0%BF#Text>.

Про Затвердження Положення про державне регулювання цін (тарифів) на продукцію виробничо-технічного призначення, товари народного споживання, роботи і послуги монопольних утворень: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.02.1995 р. (із змінами) №135. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/135-95-%D0%BF#Text>.

Про затвердження Порядку гарантійного ремонту (обслуговування) або гарантійної заміни технічно складних побутових товарів: Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок, Перелік від 28.11.2023 р. №1251. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1251-2023-%D0%BF#Text>.

Про затвердження Порядку провадження торговельної діяльності та правил торговельного обслуговування на ринку споживчих товарів: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.06.2006 р. (із змінами) №833. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/833-2006-%D0%BF#Text> (втрата чинності, відбудеться пізніше, з набуттям чинності Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Правил торговельного обслуговування» від 11.02.2025 р. № 144, яке відбудеться одночасно з набранням чинності Законом України від 10 червня 2023 р. № 3153-IX «Про захист прав споживачів»). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/144-2025-%D0%BF#Text>.

Про затвердження правил користування тепловою енергією: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.10.2007 р. (із змінами) №1198. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1198-2007-%D0%BF#Text>.

Правила надання послуг з централізованого водопостачання та централізованого водовідведення, затвердженні Постановою Кабінету Міністрів України від 05.07.2019 р. №690 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 02 лютого 2022 р. №85) (у Додатках – типові договори). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85-2022-%D0%BF#n265>.

Про затвердження Правил торгівлі у розстрочку фізичним особам: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.03.2011 р. №383. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/383-2011-%D0%BF#Text>.

Про реалізацію окремих положень Закону України «Про захист прав споживачів»: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.03.1994 р. (із змінами) №172 (Додаток 3 – Перелік товарів належної якості, що не підлягають обміну (поверненню); Додаток 2 – Перелік товарів, з яких утворюється обмінний фонд; Додаток 1 – Перелік сезонних товарів, гарантійні терміни за якими обчислюються з початку відповідного сезону). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/172-94-%D0%BF>. (втрата чинності, відбудеться пізніше, з набуттям чинності Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку товарів, що не підлягають обміну (поверненню)» від 01.11.2024 р. № 1243. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1243-2024-%D0%BF#Text>).

Про затвердження Правил роздрібного ринку електричної енергії: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 14.03.2018 р. №312. (Додаток 1: Типовий договір про спільне використання технологічних електричних мереж; Додаток 2: Типовий договір про надання послуг з компенсації перетікань реактивної електричної енергії; Додаток 3: Типовий договір споживача про надання послуг з розподілу (передачі) електричної енергії; Додаток 4: Договір електропостачальника про надання послуг з розподілу (передачі) електричної енергії; Додаток 5: Примірний договір про постачання електричної енергії споживачу; Додаток 6: Типовий договір про постачання електричної енергії постачальником універсальних послуг). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0312874-18#Text>.

Про затвердження Інструкції про порядок позначення роздрібних цін на товари народного споживання в підприємствах роздрібною торгівлі та закладах ресторанного господарства: Наказ МЗЕЗторгу від 04.01.1997 р. (із змінами) №2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0004-97#Text>.

Про затвердження Правил роздрібною торгівлі непродовольчими товарами: Наказ Міністерства економіки України від 19.04.2007 р. (із змінами) №104. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1257-07#Text>.

Про затвердження Правил роздрібною торгівлі продовольчими товарами: Наказ МЗЕЗ України від 11.07.2003 р. (із змінами) №185. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0628-03#Text>.

Дзера І. О. Санкції у цивільному праві України: проблеми теорії та судової практики : монографія. Київ : ВД «Дакор», 2022. 540 с. С. 378–427.

1. Договір купівлі-продажу

Договір купівлі-продажу – договір, за яким одна сторона (продавець) передає або зобов'язується передати майно (товар) у власність другій стороні (покупцеві), а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму.

Юридична характеристика: двосторонній (взаємний); оплатний; може бути як реальним, так і консенсуальним.

Головна визначальна ознака договору – **перехід майна у власність покупця**.

Істотні умови: предмет, ціна.

Предмет – майно, яке продавець зобов'язується передати покупцеві. Предметом можуть бути як індивідуально-визначені речі, так і речі, визначені родовими ознаками; як рухоме, так і нерухоме майно; як окремі речі, так і сукупність речей.

Предмет договору купівлі-продажу:

- товар, який є у продавця на момент укладення договору або буде створений (придбаний, набутий) продавцем у майбутньому;
- майнові права;
- право вимоги, якщо вимога не має особистого характеру;
- валютні цінності і цінні папери.

Якість проданої речі повинна відповідати умовам договору, а у разі відсутності у договорі відповідних умов – вимогам, що звичайно ставляться, тобто річ має бути придатною для звичайного використання за своїм призначенням або для цілей, передбачених договором.

Нормативні вимоги щодо якості товару встановлюються:

- міжнародними стандартами;
- національними стандартами;
- галузевими стандартами;
- технічними умовами тощо.

Відповідно до Закону України «Про стандартизацію», **міжнародним стандартом** є стандарт, прийнятий міжнародною організацією із стандартизації і доступний для широкого кола користувачів; **національним стандартом** є стандарт, прийнятий національним органом стандартизації та доступний для широкого кола користувачів; **регіональним стандартом** є стандарт, прийнятий регіональною організацією стандартизації і доступний для широкого кола користувачів. **Стандарт** же у ст. 1 цього закону визначається як нормативний документ, заснований на консенсусі, прийнятий визнаним органом, що встановлює для загального і неодноразового використання правила, настанови або характеристики щодо діяльності чи її результатів, та спрямований на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері. **Стандартизація** – це діяльність, що полягає в установленні положень для загального та неодноразового використання щодо наявних чи потенційних завдань і спрямована на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері. **Технічними умовами** є нормативний документ, що встановлює

технічні вимоги, яким повинна відповідати продукція, процес або послуга, та визначає процедури, за допомогою яких може бути встановлено, чи дотримані такі вимоги.

Договором можуть бути передбачені **більш високі вимоги стосовно якості** продукції порівняно з нормативними документами.

Продаж торговими організаціями речей, що не відповідають стандартам, технічним умовам або зразкам, дозволяється лише в певних випадках та в призначених для цього магазинах.

Гарантії якості товару. Товар, який продавець передає або зобов'язується передати покупцеві, повинен відповідати вимогам до його якості **в момент його передачі покупцю**, якщо інший момент визначення відповідності товару цим вимогам не встановлений договором купівлі-продажу. Договором або законом може бути встановлений строк, протягом якого продавець гарантує якість товару (**гарантійний строк**) (ст. 675 ЦК України). Гарантії якості товару розповсюджуються на всі комплектуючі вироби, якщо інше не встановлено договором. Гарантійний строк починається з моменту передання товарів покупцеві, якщо інше не встановлено договором купівлі-продажу. Гарантійний строк, встановлений договором купівлі-продажу, продовжується на час, протягом якого покупець не міг використовувати товар у зв'язку з обставинами, що залежать від продавця, до усунення їх продавцем, а також продовжується на час, протягом якого він не міг використовуватись у зв'язку з виявленими у ньому недоліками, за умови повідомлення про це продавця (порядок такого повідомлення регулюється ст. 688 ЦК України).

Гарантійний строк на комплектуючий виріб дорівнює гарантійному строку на основний виріб і починається одночасно з ним. У разі заміни товару (комплектуючого виробу) неналежної якості на товар (комплектуючий виріб) належної якості, гарантійний строк на нього починається з моменту заміни.

Законом або іншими нормативно-правовими актами може бути встановлений строк, зі сплином якого товар вважається не придатним до використання за призначенням (**строк придатності**) (ст. 677 ЦК України). Строк придатності товару визначається періодом часу, який обчислюється з дня його виготовлення і протягом якого товар є придатним для використання, або терміном (датою), до настання якого товар є придатним для використання. Продавець зобов'язаний передати покупцеві товар, на який встановлено строк придатності, з таким розрахунком, щоб він міг бути використаний за призначенням до спливу цього строку.

Ціна – певна грошова сума, що сплачується покупцем продавцю за придбане майно. Згідно ст. 691 ЦК України покупець зобов'язаний оплатити товар за ціною, встановленою у договорі купівлі-продажу, або, якщо вона не встановлена у договорі і не може бути визначена виходячи з його умов, – виходячи із звичайних цін, що склалися на аналогічні товари на момент укладення договору (ч. 4 ст. 632 ЦК України), а також вчинити за свій рахунок дії, які відповідно до договору, актів цивільного законодавства або вимог, що звичайно ставляться, необхідні для здійснення платежу. Згідно із Законом

України «Про ціни та ціноутворення», суб'єкти господарювання під час провадження господарської діяльності використовують вільні ціни та державні регульовані ціни (ст. 10). **Вільні ціни** встановлюються суб'єктами господарювання самостійно за згодою сторін на всі товари, крім тих, щодо яких здійснюється державне регулювання цін (ст. 11). **Державні регульовані ціни** запроваджуються на товари, які справляють визначальний вплив на загальний рівень і динаміку цін, мають істотну соціальну значущість, а також на товари, що виробляються суб'єктами, які займають монопольне (домінуюче) становище на ринку (ст. 12). Державні регульовані ціни можуть запроваджуватися на товари суб'єктів господарювання, які порушують вимоги законодавства про захист економічної конкуренції. Державні регульовані ціни повинні бути економічно обґрунтованими (забезпечувати відповідність ціни на товар витратам на його виробництво, продаж (реалізацію) та прибуток від його продажу (реалізації)). Зміна рівня державних регульованих цін здійснюється в порядку і строки, що визначаються органами, які здійснюють державне регулювання цін. Зміна рівня державних регульованих цін може здійснюватися у зв'язку із зміною умов виробництва і продажу (реалізації) продукції, що не залежать від господарської діяльності суб'єкта господарювання.

Роздрібні ціни – ціни на товари не виробничого споживання, за якими їх продають незалежно від форми розрахунків безпосередньо кінцевим споживачам для їх особистого некомерційного використання.

Інформування покупців про роздрібні ціни на товари здійснюється за допомогою ярликів цін (цінників) на зразах товарів, преїскурантів тощо.

Сторони:

Продавець. Ним можуть бути фізичні (повністю дієздатні) та юридичні особи. Право продажу майна, крім випадків примусового продажу, належить власнику майна (ст. 658 ЦК України). Якщо продавець товару не є його власником, покупець набуває право власності лише у випадку, якщо власник, не має права вимагати його повернення.

Почувець. Ним можуть бути фізичні (повністю дієздатні) та юридичні особи.

Форма:

– **усна.** В усній формі без обмеження суми набувається, як правило, майно за готівку. Виконання договору, тобто передання майна продавцем та сплата покупцем, здійснюється одночасно з укладанням договору;

– **письмова.** У письмовій формі оформлюється купівля-продаж товарів у кредит, а також за попереднім замовленням;

– **письмова з нотаріальним посвідченням.** Договір купівлі-продажу: а) земельної ділянки; б) єдиного майнового комплексу; в) житлового будинку (квартири); г) іншого нерухомого майна **укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню**, крім договорів купівлі-продажу майна, що перебуває в податковій заставі (ст. 657 ЦК України). Визначення «земельної ділянки» надається у Земельному кодексі України. Відповідно до положень Закону України «Про приватизацію державного і комунального

майна»¹ від 18.01.2018 р. № 2269-VIII, єдиним майновим комплексом державного або комунального підприємства, його структурного підрозділу є усі види майна, призначені для діяльності підприємства, його структурного підрозділу, будівлі, споруди, устаткування, інвентар, сировина, продукція, права вимоги, борги, а також право на торговельну марку або інше позначення та інші права, включаючи права на земельні ділянки.

Обов'язки Продавця:

– **передати покупцеві товар**, визначений договором купівлі-продажу (ч. 1 ст. 662 ЦК України), тобто асортимент, якість, комплектність, тара і (або) упаковка якого відповідають умовам договору купівлі-продажу, **у строк, встановлений договором** купівлі-продажу (ст. 663 ЦК України);

– передати покупцеві товар, на який встановлено строк придатності, з таким розрахунком, щоб він міг бути використаний за призначенням до спливу цього строку (ч. 3 ст. 677 ЦК України);

– одночасно з товаром **передати покупцеві його приналежності та документи** (технічний паспорт, сертифікат якості тощо), що стосуються товару та підлягають переданню разом із товаром відповідно до договору або актів цивільного законодавства (ч. 2 ст. 662 ЦК України);

– **попередити** покупця **про всі права третіх осіб** на товар, що продається (права наймача, право застави, право довічного користування тощо) (ст. 659 ЦК України);

– **зберігати товар**, не допускаючи його погіршення, до передання покупцеві, якщо право власності переходить до покупця раніше від передання товару. Необхідні для цього витрати покупець зобов'язаний відшкодувати продавцеві, якщо інше не встановлено договором (ст. 667 ЦК України);

– забрати (вивезти) товар, не прийнятий покупцем (одержувачем), або розпорядитися ним у розумний строк (ч. 2 ст. 690 ЦК України) тощо.

Обов'язки Покупця:

– **прийняти товар**, крім випадків, коли він має право вимагати заміни товару або має право відмовитися від договору купівлі-продажу. Він також зобов'язаний вчинити дії, які відповідно до вимог, що звичайно ставляться, необхідні з його боку для забезпечення передання та одержання товару, якщо інше не встановлено договором або актами цивільного законодавства (ст. 689 ЦК України);

– **оплатити товар**, а також вчинити за свій рахунок дії, які відповідно до договору, актів цивільного законодавства або вимог, що звичайно ставляться, необхідні для здійснення платежу (ч. 1 ст. 691 ЦК України);

– **повідомити** продавця **про порушення умов договору купівлі-продажу щодо кількості, асортименту, якості, комплектності, тари та (або) упаковки товару** у строк, встановлений договором або актами цивільного законодавства, а якщо такий строк не встановлений, – у розумний строк після

¹ Про приватизацію державного і комунального майна: Закон України від 18.01.2018 р. (із змінами) № 2269-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-19#Text>.

того, як порушення могло бути виявлене відповідно до характеру і призначення товару (ч. 1 ст. 688 ЦК України);

– **забезпечити схоронність** переданого продавцем товару, від якого він відмовляється, негайно повідомивши про це продавця (ч. 1 ст. 690 ЦК України).

Види договору купівлі-продажу:

- договір роздрібною купівлі-продажу;
- договір купівлі-продажу на аукціонах та біржах;
- договір купівлі-продажу майна у процесі приватизації;
- деривативи (форвардний, ф'ючерсний та опціонний договори купівлі-продажу);
- зовнішньоекономічний договір купівлі-продажу;
- купівля-продаж земельних ділянок;
- інші.

Різновиди договору купівлі-продажу за ЦК України:

- договір поставки;
- договір контрактації сільськогосподарської продукції;
- договір постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу;
- договір міни.

2. Роздрібна купівля-продаж

Договір роздрібною купівлі-продажу. За договором роздрібною купівлі-продажу продавець, який здійснює підприємницьку діяльність з продажу товару, зобов'язується передати покупцеві товар, що звичайно призначається для особистого, домашнього або іншого використання, не пов'язаного з підприємницькою діяльністю, а покупець зобов'язується прийняти товар і оплатити його (ст. 698 ЦК України). Договір роздрібною купівлі-продажу є **публічним**. До відносин за договором роздрібною купівлі-продажу з участю покупця-фізичної особи, не врегульованих ЦК України, застосовується законодавство про захист прав споживачів. Умови договору, що обмежують права покупця-фізичної особи порівняно з правами, встановленими ЦК України та законодавством про захист прав споживачів, є нікчемними. Покупець має право на відшкодування збитків, завданих йому продавцем внаслідок використання ним переваг свого становища у виробничій або торговельній діяльності.

Договір з умовою про прийняття покупцем товару у встановлений строк (ст. 701 ЦК України) – це договір купівлі-продажу, в якому сторони передбачили умову про прийняття покупцем товару у строк, встановлений договором. Додаткові витрати продавця на забезпечення передання товару покупцеві у встановлений строк включаються в ціну товару, якщо інше не встановлено договором або актами цивільного законодавства. Цей договір є гарантією захисту прав покупця, адже протягом строку, встановленого в договорі, товар не може бути проданий продавцем іншому покупцеві. Проте законодавець передбачає захист прав й продавця. Так, якщо покупець не

з'явився або не вчинив інших необхідних дій для прийняття товару у встановлений строк, вважається, що покупець відмовився від договору, якщо інше не встановлено договором.

Договір з умовою про доставку товару покупцеві (ст. 704 ЦК України) – це договір купівлі-продажу, в якому сторони передбачили умову про доставку товару покупцеві. Продавець зобов'язаний у встановлений договором строк доставити товар за місцем, указаним покупцем, а якщо місце передання товару покупцем не вказане, – за місцем проживання фізичної особи-покупця або місцезнаходженням юридичної особи-покупця. Договір роздрібної купівлі-продажу з умовою про доставку товару покупцеві є виконаним з моменту вручення товару покупцеві, а у разі його відсутності – особі, яка пред'явила квитанцію або інший документ, що засвідчує укладення договору або оформлення доставки товару, якщо інше не встановлено договором, актами цивільного законодавства або не впливає із суті зобов'язання. Якщо договором не встановлений строк доставки товару для вручення його покупцеві, товар має бути доставлений у розумний строк після одержання вимоги покупця.

Договір найму-продажу – цивільно-правовий договір, за яким до переходу до покупця права власності на переданий йому продавцем товар покупець є наймачем (орендарем) цього товару (ст. 705 ЦК України). Покупець стає власником товару, переданого йому за договором найму-продажу, з моменту оплати товару, якщо інше не встановлено договором.

Особливості продажу товару за зразками (ст. 702 ЦК України):

1) договір купівлі-продажу товару укладається на підставі ознайомлення покупця із зразком товару (за описом, каталогом тощо);

2) такий договір є виконаним з моменту доставки товару у місце, встановлене договором, а якщо місце передання товару не встановлене договором, – з моменту доставки товару за місцем проживання фізичної особи-покупця або місцезнаходженням юридичної особи-покупця, якщо інше не встановлено договором або законом;

3) особливі гарантії для покупця: він має право відмовитися від договору до передання товару за умови відшкодування продавцеві витрат, пов'язаних із вчиненням дій щодо виконання договору.

Особливості продажу товарів з використанням автоматів (ст. 703 ЦК України):

1) володілець автоматів зобов'язаний довести до покупців інформацію про продавця товару шляхом розміщення на автоматі або надання покупцям іншим чином відомостей про:

- найменування продавця;
- місцезнаходження продавця;
- режим роботи;
- дії, які необхідно вчинити покупцеві для одержання товару;

2) є укладеним з моменту вчинення покупцем дій, необхідних для одержання товару;

3) якщо покупець не надається оплачений товар, продавець повинен на вимогу покупця негайно надати покупцеві товар або повернути сплачену ним грошову суму;

4) якщо автомат використовується для розміну грошей, придбання платіжних засобів або обміну валюти, застосовуються положення про роздрібну купівлю-продаж, якщо інше не випливає із суті зобов'язання.

Особливості продажу товарів на замовлення та поза торговельними або офісними приміщеннями. Для розкриття цього питання необхідно знати значення таких термінів:

1) дистанційна торгівля – форма продажу товарів поза торговельними або офісними приміщеннями, за якої вибір товару та його замовлення не збігаються у часі з безпосереднім передаванням вибраного товару споживачем;

2) договір – усний чи письмовий правочин між споживачем і продавцем про якість, терміни, ціну та інші умови, за яких реалізується продукція. Підтвердження вчинення усного правочину оформляється квитанцією, товарним чи касовим чеком, квитком, талоном або іншими документами;

3) договір, укладений на відстані, – договір, укладений продавцем із споживачем за допомогою засобів дистанційного зв'язку;

4) договір, укладений поза торговельними або офісними приміщеннями, – договір, укладений із споживачем особисто в місці, іншому ніж торговельні або офісні приміщення продавця;

5) засоби дистанційного зв'язку – телекомунікаційні мережі, поштовий зв'язок, телебачення, інформаційні мережі, зокрема Інтернет, які можуть використовуватися для укладення договорів на відстані;

б) продаж товарів на замовлення – вид торгівлі, за якої споживач укладає договір купівлі-продажу товарів із продавцем на відстані за допомогою засобів дистанційного зв'язку або здійснює їх попереднє замовлення безпосередньо в продавця.

Асортимент товарів, що продаються на замовлення та поза торговельними або офісними приміщеннями, визначається суб'єктом господарювання самостійно, крім товарів, продаж яких згідно із законодавством заборонений. У випадках, передбачених законодавчими актами, суб'єкт господарювання, що здійснює продаж товарів на замовлення та поза торговельними або офісними приміщеннями, повинен отримати відповідні дозвільні документи (ліцензії, торговельний патент тощо).

Суб'єкт господарювання зобов'язаний забезпечити споживачів необхідною, достовірною, своєчасною та доступною інформацією про перелік послуг, що надаються, тарифи на них, час приймання і видачі замовлень, асортимент і ціни на товари, що пропонуються до продажу, години доставки замовлень додому, споживчі властивості товарів, строки їх придатності до споживання або гарантійні строки та строк служби. На вимогу споживача продавець зобов'язаний надати йому документи, які підтверджують якість, безпеку та ціну товарів. У документах на товари, що підлягають обов'язковій сертифікації в

державній системі сертифікації, повинні зазначатися реєстраційні номери сертифіката відповідності чи свідоцтва про визнання відповідності.

Суб'єкт господарювання відповідно до законодавства зобов'язаний забезпечити технічне обслуговування та гарантійний ремонт реалізованих товарів в установленому порядку.

У разі реалізації товарів поза торговельними або офісними приміщеннями продавець зобов'язаний надати споживачеві документ, який засвідчує факт укладення договору і є підставою для виникнення взаємних прав та обов'язків. Такий документ **повинен містити інформацію про:** 1) дату укладення договору; 2) найменування та місцезнаходження продавця; 3) найменування товару; 4) ціну; 5) строк виконання робіт (надання послуг); 6) інші істотні умови договору; 7) права та обов'язки сторін договору.

У разі реалізації товарів за договором на відстані продавець повинен надати споживачеві інформацію про: 1) найменування продавця, його місцезнаходження та порядок прийняття претензії; 2) основні характеристики товару; 3) ціну, включаючи плату за доставку, та умови оплати; 4) гарантійні зобов'язання та інші послуги, пов'язані з утриманням чи ремонтом товару; 5) інші умови поставки або виконання договору; 6) мінімальну тривалість договору, якщо він передбачає періодичні поставки товару; 7) вартість телекомунікаційних послуг, якщо вона відрізняється від граничного тарифу; 8) період прийняття пропозицій; 9) порядок розірвання договору.

Факт надання інформації повинен бути підтверджений письмово або за допомогою електронного повідомлення. Інформація, підтверджена таким чином, не може бути змінена продавцем в односторонньому порядку. Якщо послуга надається засобами дистанційного зв'язку і оплачується через оператора телекомунікаційних послуг, підтвердження інформації не вимагається.

Споживач має право розірвати договір, укладений поза торговельними або офісними приміщеннями, за умови повідомлення про це продавця протягом чотирнадцяти днів з дати одержання документа, який засвідчує факт здійснення правочину поза торговельними або офісними приміщеннями чи прийняття товару або першої поставки такого товару, за умови, що такий товар є річчю, а прийняття чи поставка товару відбувається пізніше часу одержання споживачем документа на їх продаж. Продавець повинен повернути сплачені гроші без затримки не пізніше тридцяти днів з моменту повідомлення споживачем про розірвання договору. Споживач має право не повертати товар до моменту повернення йому сплаченої ним суми грошей.

Споживач має право розірвати укладений на відстані договір шляхом повідомлення продавця про це протягом чотирнадцяти днів з моменту підтвердження інформації або з моменту одержання товару чи першої поставки товару. У разі продажу матеріальних речей їх повернення також свідчить про розірвання договору.

У разі, коли інше не передбачено договором, споживач не має права розірвати договір, укладений на відстані, якщо: 1) надання послуги або

поставка товару електронними засобами зв'язку за згодою споживача відбулися до закінчення строку розірвання договору, про що споживачу було повідомлено у підтвердженні інформації; 2) споживач відкрив аудіо- чи відеокасету або носій комп'ютерного забезпечення, які постачаються запечатаними.

Продавець повинен повернути сплачені гроші та відшкодувати витрати, понесені споживачем у зв'язку з поверненням продукції, протягом тридцяти днів з моменту одержання повідомлення споживача про недійсність договору. У разі розірвання договору споживач повинен повідомити продавця про місце, де товар може бути повернений. Договором може передбачатися, що товар, який був надісланий поштою, повинен у разі розірвання договору також бути повернений поштою. Будь-які витрати, пов'язані з поверненням товару, покладаються на продавця. Продавець повинен відшкодувати витрати споживача у зв'язку з поверненням товару.

У разі розірвання договору, укладеного на відстані чи поза торговельними або офісними приміщеннями, обов'язок споживача зберігати у себе товар припиняється по закінченні шістдесяти днів після його одержання. Якщо продавець не вживає заходів для повернення його собі протягом зазначеного періоду, такий товар переходить у власність споживача без виникнення зобов'язання з оплати його вартості. Для здійснення права на розірвання договору споживач повинен зберігати одержаний товар у незміненому стані. Знищення, пошкодження або псування товару, що сталося не з вини споживача, не позбавляє його права на розірвання договору. Зменшення вартості товару внаслідок відкриття упаковки, огляду чи перевірки товару не позбавляє права споживача на розірвання договору.

Якщо споживачеві не було надано документ (електронний документ), який засвідчує факт здійснення правочину поза торговельними або офісними приміщеннями, такий правочин не є підставою для виникнення обов'язків для споживача. У разі ненадання документа (електронного документа) або підтвердження інформації споживач повідомляє продавця про недійсність договору.

Якщо протягом установлених строків продавець не здійснює повернення сплаченої суми грошей за товар у разі розірвання договору, споживачеві виплачується неустойка в розмірі одного відсотка вартості товару за кожний день затримки повернення грошей.

Розрахунки за продані товари та надані послуги можуть здійснюватися готівкою та/або в безготівковій формі (із застосуванням платіжних карток, платіжних чеків, жетонів тощо) відповідно до законодавства. Разом з товаром споживачеві в обов'язковому порядку видається розрахунковий документ установленної форми на повну суму проданої продукції, який засвідчує факт купівлі товару та/або надання послуги.

Транспортні засоби для перевезення споживачам продовольчих товарів повинні відповідати вимогам законодавства щодо безпеки та якості харчових продуктів.

Відпуск товарів на замовлення та поза торговельними або офісними приміщеннями проводиться в упакованому вигляді, якщо інше не встановлено договором купівлі-продажу або не впливає із суті зобов'язання. Упаковка товарів повинна відповідати вимогам санітарних правил та забезпечувати збереження товарів. Суб'єкт господарювання може надавати додаткові послуги з упаковки товарів у спеціальну тару, комплектування замовлень (наборів) у подарунковому оформленні, їх доставки. Зразки спеціальної тари із зазначенням її вартості повинні бути виставлені на огляд споживача.

Суб'єкти господарювання, що здійснюють реалізацію товарів через спеціалізовані магазини, крамниці, магазини-склади, через відділи замовлень магазинів (крамниць), повинні забезпечити наявність на видному та доступному місці куточка покупця, в якому розміщується інформація про найменування власника або уповноваженого ним органу, книга відгуків та пропозицій, адреси і номери телефонів органів, що забезпечують захист прав споживачів.

3. Договір поставки

Договір поставки є найбільш поширеною правовою формою регулювання підприємницьких відносин з постійного та ритмічного постачання продукції і товарів.

Значення:

1) забезпечуються потреби товаровиробників у матеріальних ресурсах (сировині, матеріалах, устаткуванні тощо);

2) гарантується збут ними товарів і задоволення потреб оптових та роздрібних торговельних організацій, посередницьких структур у товарах для насичення ними ринку.

Договір поставки – договір, за яким продавець (постачальник), який здійснює підприємницьку діяльність, зобов'язується передати у встановлений строк (строки) товар у власність покупця для використання його у підприємницькій діяльності або в інших цілях, не пов'язаних з особистим, сімейним, домашнім або іншим подібним використанням, а покупець зобов'язується прийняти товар і сплатити за нього певну грошову суму (ст. 712 ЦК України).

ЦК України закріплює, що до договору поставки застосовуються загальні положення про купівлю-продаж, якщо інше не встановлено договором, законом, або не впливає з характеру відносин сторін. Крім цього ЦК України розглядає договір поставки не як окремий договір, а як різновид договору купівлі-продажу.

Юридична характеристика: консенсуальний; двосторонній (взаємний); оплатний.

Істотні умови:

- предмет (кількість, номенклатура (асортимент), якість);
- строки поставки;
- ціна товару.

Предмет: товар, який призначається для використання у підприємницькій діяльності або в інших цілях, не пов'язаних з особистим, сімейним, домашнім або іншим подібним використанням. Можуть бути речі, визначені як родовими ознаками, так і індивідуально-визначені речі. На практиці під цілями, не зв'язаними з особистим використанням, розуміється придбання покупцем товарів для забезпечення його діяльності як організації чи громадянина-підприємця (оргтехніки, офісних меблів, транспортних засобів, матеріалів для ремонтних робіт тощо). Мета покупки може впливати з характеру товару, суті договору, передбачатися в самому договорі.

Кількість належних до поставки **товарів** визначається у договорі на основі замовлення покупця у відповідних одиницях виміру або у грошовому вираженні.

Асортимент – розподіл товарів за окремими групами та їх співвідношення – обумовлюється або в договорі, або в специфікації, яка додається до договору і є його невід'ємною частиною.

Види асортименту:

– **груповий** (співвідношення більш-менш значних груп певної продукції, обумовленої в договорі);

– **розгорнутий** (внутрішньогруповий) – характеристика в договорі окремих груп належної до поставки продукції детальнішими показниками (за артикулами, фасонами, моделями, розмірами тощо).

Якщо під час виконання договору постачальник допускає відхилення від погодженого асортименту, то діє таке правило: поставлена продукція однієї назви, що входить до асортименту, не зараховується у покриття недопоставленої продукції іншої назви, крім випадків, коли поставку здійснено з попередньої згоди покупця або останній прийняв продукцію до використання.

Якість продукції – сукупність властивостей і характеристик, які відображають рівень новизни, надійність, довговічність, економічність продукції і зумовлюють її здатність задовольняти відповідно до свого призначення потреби споживачів. Нормативні вимоги щодо якості встановлюються такими видами нормативних документів із стандартизації. У договорі на поставку продукції необхідно зазначити посилання на нормативні документи, що пройшли державну реєстрацію, за якими поставляється продукція. Якість продукції забезпечується також сертифікатом (обов'язкові чи добровільні), гарантійними строками, строками придатності.

Комплектність товару, що поставляється – така єдність складових частин виробу, яка забезпечує можливість використання його за прямим призначенням, а в спеціальних передбачених випадках – також можливість належного догляду за ним, його зберігання і ремонту (наявність у виробі необхідних складових елементів (комплектуючих), які характеризуються спільністю їх функціонального призначення).

Близьким до поняття «комплектність» є поняття «**комплект товару**», під яким розуміється набір різнорідних товарів, які не пов'язані між собою конструктивно, однак можуть мати єдине господарське призначення. В

комплект можуть включатись запасні частини та приналежності. Комплектність визначається стандартами, технічними умовами, прейскурантами, а додатково до них або у разі відсутності в них вказівки на цей рахунок, може визначатись також договором. Сторони, коригуючи ціну, мають право зменшувати або збільшувати склад частин, комплектуючих виробів.

Строки поставки. Строки (періоди) поставки товару (квартальні, місячні, декадні тощо) встановлюються в договорі з урахуванням необхідності безперервного забезпечення покупця, забезпечення ритмічності та особливостей виробництва. Може бути встановлений графік поставки товарів (декадний, добовий, погодинний).

Поставки можуть бути:

- 1) одноразовими (один раз);
- 2) річними (на 1 рік);
- 3) довгостроковими (понад 1 рік).

Якщо в договорі строк не обумовлений, він **вважається таким, що укладений на 1 рік.**

Строки поставки можуть бути:

1) загальними (по суті збігається зі строком дії договору; це проміжок часу, протягом якого постачальник повинен здійснити поставку всієї передбаченої договором кількості продукції);

2) **окремими** (частковими) – визначають поставку продукції частинами, окремими партіями у межах строку дії договору.

Сторони:

1) **Постачальник** (Продавець) – фізична або юридична особи, що є суб'єктами підприємницької діяльності;

2) **Покупець** – фізична або юридична особи, які, як правило, є суб'єктами підприємницької діяльності.

Може бути множинність осіб на кожній із сторін.

Підстави укладення договору:

- 1) державне замовлення;
- 2) домовленість сторін.

Форма договору: проста письмова.

Способи письмового оформлення документів:

- 1) складання одного документа, що підписується сторонами;
- 2) обмін листами, телеграмами, телефонограмами;
- 3) прийняття постачальником до виконання замовлення.

Відповідальність сторін за договором передбачена за:

1) **порушення умов договору щодо кількості** (встановлено ст. 670 ЦК України щодо купівлі-продажу, але може бути застосовано до договору поставки). Якщо постачальник передав покупцеві **меншу кількість товару**, ніж це встановлено договором поставки, покупець має право вимагати передання кількості товару, якої не вистачає, або відмовитися від переданого товару та його оплати, а якщо він оплачений, – вимагати повернення сплаченої за нього грошової суми. Якщо постачальник передав покупцеві **більшу**

кількість товару, ніж це встановлено договором поставки, покупець зобов'язаний повідомити про це постачальника. Якщо в розумний строк після одержання такого повідомлення постачальник не розпорядиться товаром, покупець має право прийняти весь товар, якщо інше не встановлено договором. Якщо покупець прийняв більшу кількість товару, ніж це встановлено договором поставки, він зобов'язаний оплатити додатково прийнятий товар за ціною, встановленою для товару, прийнятого відповідно до договору, якщо інша ціна не встановлена за домовленістю сторін;

2) **порушення умов договору щодо асортименту товару** (ст. 672 ЦК України). Якщо постачальник передав товар **в асортименті, що не відповідає умовам договору поставки**, покупець має право відмовитися від його прийняття та оплати, а якщо він вже оплачений, – вимагати повернення сплаченої за нього грошової суми. Якщо постачальник передав покупцеві **частину товару, асортимент якого відповідає** умовам договору поставки, і частину товару з порушенням асортименту, покупець має право на свій вибір:

- прийняти частину товару, що відповідає умовам договору, і відмовитися від решти товару;
- відмовитися від усього товару;
- вимагати заміни частини товару, що не відповідає асортименту, товаром в асортименті, який встановлено договором;
- прийняти весь товар.

У разі відмови від товару, асортимент якого не відповідає умовам договору поставки, або пред'явлення вимоги про заміну цього товару покупець має право відмовитися від оплати цього товару, а якщо він вже оплачений, – вимагати повернення сплаченої за нього грошової суми.

Товар, асортимент якого не відповідає умовам договору поставки, є прийнятним, якщо покупець у розумний строк після його одержання не повідомив постачальника про свою відмову від нього.

Якщо покупець не відмовився від товару, асортимент якого не відповідає умовам договору поставки, він зобов'язаний оплатити його за ціною, погодженою з продавцем.

Якщо постачальник не вжив необхідних заходів щодо погодження ціни в розумний строк, покупець оплачує товар за ціною, яка на момент укладення договору поставки застосовувалася щодо аналогічного товару.

Договір поставки є найбільш близьким до договору **оптової купівлі-продажу товарів**. Відмінності між цими договорами полягають у наступному:

1) **особливий суб'єктний склад**. Сторонами договору поставки є постачальник та покупець (фізичні та юридичні особи), що здійснюють підприємницьку діяльність. Реалізація суб'єктами господарювання товарів не господарюючим суб'єктам здійснюється за правилами про договір купівлі-продажу;

2) **предмет договору**. У договорі поставки це **речі, які зазвичай визначені родовими ознаками** (продукція виробничо-технічного призначення, товари народного споживання серійного виробництва), але можлива і поставка

товару, визначеного індивідуальними ознаками (наприклад, приладу за індивідуальним замовленням і кресленням покупця);

3) товару, який становить предмет договору поставки, на момент укладання договору між виготівником і споживачем, як правило, в натурі ще не існує. Він має виготовлятися і рівномірно поставлятися певними партіями після укладення договору;

4) моменти укладання і виконання договору поставки, як правило, не співпадають, адже виконання договору відкладається на майбутнє або одноразовою поставкою (в строк), або окремими партіями протягом більш-менш тривалого періоду;

5) товари за договором поставки призначаються для використання у підприємницькій діяльності або в інших цілях, не пов'язаних з особистим, сімейним, домашнім чи іншим подібним використанням (наприклад, придбання суб'єктами підприємництва оргтехніки, меблів тощо для оформлення офісних приміщень);

6) підставою укладення договору поставки може бути адміністративний акт (державне замовлення, акт прикріплення покупця до постачальника);

7) юридичні особливості договору поставки зумовлені дією окремих нормативно-правових актів у сфері матеріально-технічного постачання і збуту.

4. Договір контрактації сільськогосподарської продукції

Державна закупка сільськогосподарської продукції у її виробників здійснюється за договорами контрактації, які укладаються у т.ч. на підставі державних замовлень.

Контрактація сільськогосподарської продукції опосередковується відповідним договором, передбаченим §4 Глави 54 ЦК. Договір контрактації є **одним з різновидів договору купівлі-продажу**, регулює відносини, пов'язані з закупкою сільськогосподарської продукції, виготовленої сільськогосподарськими виробниками.

Відносини, пов'язані з реалізацією продукції, виготовленої в сфері сільськогосподарського виробництва, мають певну **специфіку, пов'язану зі значним впливом природних факторів і сезонним характером виробництва**.

Договір контрактації **має плановий характер**. Він може укладатися на основі і на виконання державних замовлень, приписи яких є обов'язковими для сторін. Державне замовлення може визначати правовідносини сторін по закупці, структуру договірних зв'язків, основні умови договору.

Договір контрактації – договір, за яким виробник сільськогосподарської продукції зобов'язується виробити визначену договором сільськогосподарську продукцію і передати її у власність заготівельникові (контрактанту) або визначеному ним одержувачеві, а заготівельник зобов'язується прийняти цю продукцію та оплатити її за встановленими цінами відповідно до умов договору (ч. 1 ст. 713 ЦК України).

Отже, якщо у цьому нормативному визначенні підкреслюється, що сільгосппродукція **передається виробником у власність** контрактантові або визначеному ним іншому одержувачеві.

За своєю юридичною природою і змістом договір контракції сільськогосподарської продукції є близьким до договорів купівлі-продажу і поставки. За ч. 2 ст. 713 ЦК України до договору контракції застосовуються загальні положення про купівлю-продаж та положення про договір поставки, якщо інше не встановлено договором або законом.

Законом можуть бути передбачені особливості укладення та виконання договорів контракції сільськогосподарської продукції (ч. 3 ст. 713 ЦК України). Такі особливості договору можуть бути встановлені у Положенні про контракцію сільськогосподарської продукції та інших актах цивільного законодавства.

Юридична характеристика: оплатний; двосторонній (взаємний); консенсуальний.

Істотні умови: предмет, строк.

Предмет: продукція рослинництва або тваринництва у сирому вигляді або така, що пройшла первинну обробку. Укладаючи договір сторони можуть обумовити в ньому, що як виконання зобов'язань щодо здачі продукції у свіжому (натуральному) вигляді виробник частину продукцію передаватиме у переробленому стані. Отже, на момент укладення договору сільськогосподарська продукція (зерно, овочі, худоба, птиця тощо), як правило, ще в натурі немає, вона в міру дозрівання культур або вирощування тварин буде у певні строки або графіки передаватись контрактантові чи іншому одержувачеві згодом після укладення договору в погоджених кількості, асортименті, якості та з дотриманням інших умов договору.

Відповідно до п. 14.1.234 ст. 14 Податкового кодексу України **сільськогосподарська продукція (сільськогосподарські товари)** це сільськогосподарська продукція (сільськогосподарські товари) це продукція/товари, що підпадають під визначення груп 1-24 УКТ ЗЕД, якщо при цьому такі товари (продукція) вирощуються, відгодовуються, виловлюються, збираються, виготовляються, виробляються, переробляються безпосередньо виробником цих товарів (продукції), а також продукти обробки та переробки цих товарів (продукції), якщо вони були придбані або вироблені на власних або орендованих потужностях (площах) для продажу, переробки або внутрішньогосподарського споживання.

Форма: за загальним правилом письмова.

Сторони:

1) **Виробник сільськогосподарської продукції** – юридичні та фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності (кооперативи, господарські товариства, фермерські господарства, селекційні, дослідні станції тощо). Відповідно до п. 14.1.235 ст. 14 Податкового кодексу України сільськогосподарський товаровиробник це юридична особа незалежно від організаційно-правової форми або фізична особа – підприємець, яка займається

виробництвом сільськогосподарської продукції та/або розведенням, вирощуванням та виловом риби у внутрішніх водоймах (озерах, ставках та водосховищах) та її переробкою на власних чи орендованих потужностях, у тому числі власновиробленої сировини на давальницьких умовах, та здійснює операції з її постачання.

2) **Контрактант** (замовник, заготівельник, закупівельник, переробне підприємство). Можуть бути юридичні особи, фізичні особи-підприємці, міністерства, організації споживчої кооперації, на яких в установленому порядку покладено функції державної закупівлі сільськогосподарської продукції.

Особливості договору:

1) за особливістю суб'єктного складу (сторони) належить до підприємницьких, оскільки контрактант та виробник є суб'єктами підприємницької діяльності і сільськогосподарська продукція призначається для промислової переробки чи продажу. Контрактантами сільськогосподарської продукції за державними контрактами виступають міністерства, установи та організації, яким з цією метою виділені кошти з державного бюджету;

2) предмет договору;

3) специфіка сільськогосподарського виробництва та його залежність від погодних умов.

Права та обов'язки сторін договору.

Права сторін. Контрактант має право контролювати виробництво і збереження сільськогосподарської продукції у відповідності з технологічними, санітарними та іншими правилами, спрямованими на захист здоров'я населення і охорону навколишнього природного середовища.

Обов'язки сторін.

1. Обов'язки виробника:

– передання сільськогосподарської продукції заготівельнику. Особливість умов про передачу товару в договорі контрактації пов'язаний з необхідністю передати продукцію в обумовленому асортименті;

– повідомлення контрактанта про кількість та терміни здавання сільськогосподарської продукції не пізніше ніж за 15 днів до початку заготовлення продукції та узгодження календарного графіку її здавання.

2. Обов'язки Контрактанта:

– прийняття від виробника всієї наданої продукції на умовах, передбачених договором та оплата її;

– надання допомоги сільськогосподарським виробникам та транспортування в пункти прийому.

Договором можуть бути передбачені обов'язки заготівника, який здійснює переробку сільськогосподарської продукції, повертати виробнику за його вимогою продукти переробки або відходи від переробки продукції з оплатою по цінам, визначеним договором контрактації.

Відповідальність сторін передбачена за:

1) прострочення передання сільськогосподарської продукції (виробник сплачує контрактанту **неустойку в розмірі, встановленому договором**, якщо інший розмір не передбачений законом);

2) невиконання зобов'язання з прийняття сільськогосподарської продукції безпосередньо у виробника, а також відмова від прийняття продукції, наданої виробником в терміни і в порядку, що були узгоджені сторонами (контрактант сплачує виробнику **штраф у розмірі 5% вартості неприйнятої продукції**, враховуючи надбавки та знижки, та відшкодовує заподіяні виробнику збитки, а у разі, якщо предметом є продукція, що швидко псується – повну її вартість). Виробник сільськогосподарської продукції **звільняється від відповідальності** за невиконання зобов'язань за договором, якщо вони не виконані через стихійні явища або інші несприятливі умови, або з вини контрактанта.

5. Договір постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу

Нормальна робота будь-якого виробничого підприємства чи господарського товариства значною мірою залежить від безперебійного постачання їх електричною чи тепловою енергією, газом, водою або іншими енергетичними ресурсами.

Енергетичним ресурсом є носій енергії, який вже використовується або може бути використаний у майбутньому (у перспективі). Законодавча дефініція «енергії» раніше надавалась у Законі України від 16.10.1997 р. № 575/97-ВР «Про електроенергетику», як електрична чи тепла енергія, що виробляється на об'єктах електроенергетики і є товарною продукцією, призначеною для купівлі-продажу. Натомість, цей закон майже в усіх положеннях вже втратив чинність, зокрема за виключенням визначення термінів: «енергогенеруючі компанії», «енергопостачальними», «оптовий ринок електричної енергії України», «учасники оптового ринку електричної енергії України», «граничні показники», «поточні рахунки із спеціальним режимом використання оптового ринку електричної енергії», «алгоритм оптового ринку електричної енергії», «оптове постачання електричної енергії», «уповноважений банк», що пов'язано із прийняттям Закону України від 13.04.2017 р. № 2019-VIII «Про ринок електричної енергії». До речі, у цьому законі надані такі дефініції різновидів договору купівлі-продажу електричної енергії, як «договір купівлі-продажу електричної енергії на внутрішньодобовому ринку» (п. 19 ч. 1 ст. 1) та «договір купівлі-продажу електричної енергії на ринку "на добу наперед"» (п. 20 ч. 1 ст. 1).

Якщо виходити із загального значення поняття «енергія», тобто враховувати відоме ще з часів навчання у школі положення, що кожне тіло в будь-якому його стані може володіти одночасно різними видами енергії, то можемо вести мову про теплову, механічну, електричну, хімічну, внутрішньоядерну, потенційну енергію різних фізичних полів (гравітаційного, магнітного, електричного), а отже про різні можливі предмети договорів про постачання енергетичних ресурсів через приєднану мережу. Енергетичними

ресурсами (джерелами енергії) є матеріальні об'єкти, в яких зосереджена енергія, придатна для практичного використання людиною. Усі види енергетичних ресурсів поділяють на первинні та вторинні. До первинних належать невідновні (нафта, вугілля, сланці, природний газ, газогідрати) та відновні (деревина, гідроенергія, енергія вітру, сонячна енергія, геотермальна енергія, торф, термоядерна енергія) енергоресурси. До вторинних енергоресурсів належать проміжні продукти збагачення і сортування вугілля, гудрони, мазут та інші залишкові продукти переробки нафти; тріски, пні, сучки, що утворились в процесі заготівлі деревини; горючі гази (доменний, коксовий); теплота відхідних газів; гаряча вода із системи опалення; відпрацьована пара силових промислових установок. Отже, це слід враховувати, з'ясовуючи відповідь на питання, чи може той чи інший енергетичний ресурс бути предметом договору про постачання енергетичними ресурсами через приєднану мережу. Загалом же в юридичних цивільно-правових джерелах при висвітленні цього договору йдеться, здебільшого, про електричну та теплову енергію.

Користування електричною і тепловою енергією допускається лише на основі договору, що укладається між енергопостачальною організацією та споживачем. Подача газу також здійснюється у договірному порядку. Незважаючи на певні технічні та правові відмінності у постачанні електричної енергії, з одного боку, і теплової енергії та газу, з другого, названі договори мають багато спільних рис, які дозволяють об'єднати їх в один вид договору купівлі-продажу.

Договір постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу – це договір, за яким одна сторона (постачальник) зобов'язується надавати другій стороні (споживачеві, абонентові) енергетичні та інші ресурси, передбачені договором, а споживач (абонент) зобов'язується оплачувати вартість прийнятих ресурсів та дотримуватись передбаченого договором режиму їх використання, а також забезпечити безпечну експлуатацію енергетичного та іншого обладнання (ч. 1 ст. 714 ЦК України).

Постачанням товарів за Податковим кодексом України є будь-яка передача права на розпоряджання товарами як власник, у тому числі продаж, обмін чи дарування такого товару, а також постачання товарів за рішенням суду. З метою застосування терміна «постачання товарів» електрична та теплова енергія, газ, пар, вода, повітря, охолоджене чи кондиційоване, **вважаються товаром.**

До договору постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу **застосовуються загальні положення про купівлю-продаж, поставку**, якщо інше не встановлено законом або не впливає із суті відносин сторін.

Юридична характеристика: консенсуальний (права та обов'язки сторін виникають з моменту укладення договору і постачальна організація зобов'язується подавати абоненту енергію протягом дії договору); оплатний; двосторонній (взаємний).

Предмет:

– **електрична енергія** у вигляді електричного струму, яка є товарною продукцією, призначеною для купівлі-продажу;

– **теплова енергія** у вигляді пари або гарячої (перегрітої) води, яка є товарною продукцією, призначеною для купівлі-продажу;

– **природний або штучний горючий газ**.

Якщо електроенергія подається в акумуляторах, а газ – у балонах, то вони є предметом договору купівлі-продажу або поставки. Не застосовуються норми цього договору також до продажу нафти і нафтопродуктів при доставці їх споживачеві не по магістральних нафтопроводах, а залізничним, водяним, морським чи іншим транспортом, тобто до відносин, не пов'язаних з постачанням ресурсів через приєднану мережу.

Властивості енергії як товару та предмету договору постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу:

1) енергію, як правило, неможливо накопичувати в значних кількостях і зберігати;

2) процес виробництва енергії, як правило, безупинний і нерозривно пов'язаний як з її транспортуванням, так і зі споживанням;

3) енергія при передачі споживається і не може бути повернута;

4) енергія передається через приєднану мережу;

5) для прийняття енергії в покупця повинні бути технічні пристрої для підключення до енергомереж енергопостачальної організації.

Загальна кількість енергетичних та інших ресурсів, що постачальник зобов'язаний надавати споживачеві (абонентові), визначається за погодженням сторін. Сторони можуть встановити кількість ресурсів не лише на строк дії договору, а й визначити їх місячну та, навіть, добову норму.

Коли споживачем (абонентом) за договором постачання енергетичними та іншими ресурсами є фізична особа, яка використовує їх для побутового споживання, вона вправі використати дані ресурси в необхідній їй кількості з оплатою відповідно до фактичного споживання, що встановлюється за показниками лічильника. Якість електричної енергії визначається, головним чином, двома показниками – напругою і частотою струму.

Розрахунки за даними договорами проводяться на підставі цін (тарифів), встановлених відповідно до вимог закону.

Строки постачання енергетичних та інших ресурсів мають встановлюватись сторонами в договорі, виходячи, як правило, з необхідності забезпечення їх ритмічного та безперебійного надходження споживачу (абоненту).

На відміну від інших договорів купівлі-продажу, що передбачають обов'язок покупця прийняти товар, за договором постачання енергетичними та іншими ресурсами на споживача (абонента) **не покладається обов'язку** одержати певну кількість енергетичних або інших ресурсів; водночас абонент зобов'язаний дотримуватися передбаченого договором режиму використання енергетичних та інших ресурсів, забезпечувати безпечну експлуатацію енергетичного та іншого обладнання. Для цього договору не характерні такі

характеристики багатьох різновидів договору купівлі-продажу, як гарантійний строк і строк придатності товару, комплектність товару, тара й упаковка тощо.

Особливістю договорів енергопостачання є:

– енергія, газ або інші ресурси передаються споживачеві через мережу, приєднану до постачальної організації, внаслідок чого забезпечуються безперебійне постачання ними споживачів. Електрична чи теплова енергія – це сукупність енергетичних і трубопровідних установок для передачі та розподілу електроенергії, гарячої води та пари;

– крім обов'язку щодо оплати прийнятих (використаних) ресурсів, на споживача покладаються **обов'язки дотримуватись передбаченого договором режиму використання енергії та інших ресурсів і забезпечувати безпеку експлуатації енергетичних мереж**, а також приладів та обладнання, які перебувають у його віданні. Нерідко відносини з постачання енергетичними та іншими ресурсами будуються так, що мережа споживача (субспоживача) приєднана не до мережі енергопостачальної організації, а до мережі іншого (основного) споживача. Так, споживачі, які передають електроенергію субспоживачам або відпускають її зі своїх електростанцій (блок-станцій), укладають з електропостачальною організацією договір на загальну (сумарну) кількість електроенергії з урахуванням споживання енергії населенням. Відносини споживачів, які передають електроенергію субспоживачам, у т.ч. їх взаємна відповідальність, регулюються договорами на користування електроенергією, що укладаються між ними. Якщо основний споживач отримав ліцензію на право здійснення підприємницької діяльності з передачі електроенергії, то взаємовідносини споживача і субспоживача регулюються умовами цієї ліцензії, договорами на передачу метричної енергії та договорами між субспоживачами і основним споживачем на постачання електроенергії.

Сторони:

1) **Постачальник** – енергопостачальне підприємство. Ним може бути суб'єкт підприємницької діяльності, який отримав відповідну ліцензію.

2) **Споживачі, абоненти** – можуть бути як юридичні, так і фізичні особи.

Особливості енергії (електричної і теплової) визначають ряд прав і обов'язків сторін договору, не характерних для інших видів договору купівлі-продажу. Крім **оплати енергії** на покупця покладаються додаткові **обов'язки, пов'язані з необхідністю**: а) дотримуватись передбаченого договором режиму її споживання; б) забезпечувати правила експлуатації енергетичних мереж, а також справність приладів і устаткування, використовуваних у процесі споживання енергії.

Права та обов'язки сторін договору. Основний **обов'язок постачальника** полягає в тому, щоб **надавати абонентові енергетичні та інші ресурси**, передбачені договором, через приєднану мережу (ч. 1 ст. 714 ЦК України). Постачання ресурсів означає в цьому випадку надання споживачеві (абонентові) можливості одержувати з мережі енергетичні та інші ресурси **в обумовленій кількості й зазначеній в договорі якості**. Дані ресурси надходять до мережі споживача (абонента) і він використовує їх за

необхідністю. З моменту надходження енергетичних та інших ресурсів з мережі постачальника до мережі споживача (абонента) вони вважаються переданими абонентові й ризик їх випадкового витоку або інших втрат покладається на нього. Момент надходження ресурсів до мережі споживача (абонента) фіксується приладами обліку, що, як правило, встановлюються на межі його мережі й мережі постачальника.

Виконання постачальником обов'язку надання ресурсів споживачеві (абонентові) полягає в **забезпеченні наявності ресурсів у мережі в будь-який час** та дотриманні певного режиму, основними принципами якого є безперебійність, безперервність, якість.

Енергопостачальна організація наділена правом контролю за станом технічних засобів і безпекою їхньої експлуатації покупцем, тобто вона вправі контролювати виконання покупцем обов'язків, передбачених договором.

Право контролю виникає в енергопостачальній організації з договору і не служить проявом владних повноважень. Адміністративний контроль за станом приєднаних мереж здійснюється органами енергонагляду.

Основними обов'язками споживача (абонента) є:

1) **оплата вартості прийнятих ним ресурсів.** Розрахунки за договорами енергопостачання можуть здійснюватись на підставі цін (тарифів), встановлених/визначених відповідно до вимог закону. Оплата енергії, що відпускається, здійснюється відповідно до умов договору. Договір може передбачати попередню оплату, планові платежі з наступним перерахунком або оплату, що проводиться за вартість прийнятих ресурсів;

2) **дотримання передбаченого договором режиму використання енергетичних та інших ресурсів.** Як правило, він встановлюється в договорах зі споживачами (абонентами), які використовують ресурси з метою забезпечення виробничої або іншої аналогічної діяльності. Поняття «режим» охоплює в цьому випадку дотримання певного порядку споживання по годинах, днях, тижнях, змінах тощо;

3) **забезпечення безпечної експлуатації енергетичного та іншого обладнання.**

Споживач (Абонент) також зобов'язаний негайно повідомляти постачальника про аварії, пожежі, несправності приладів обліку ресурсів й про інші порушення, що виникають при користуванні енергетичними та іншими ресурсами. Надзвичайна важливість даного обов'язку обумовлена властивостями ресурсів як продукції, використання якої пов'язане з небезпекою.

Відповідальність сторін за договором постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу встановлюється законом або договором.

Споживач (абонент) несе відповідальність за:

- прострочення терміну внесення платежів;
- порушення правил користування енергетичними та іншими ресурсами;
- споживання ресурсів без приладів обліку;

– пошкодження приладу обліку тощо.

Постачальник несе відповідальність за:

– переривання постачання енергетичними та іншими ресурсами з його вини;

– відпуску енергетичних та інших ресурсів, параметри якості яких не відповідають показникам, зазначеним у договорі;

– порушення прав споживачів (наприклад, відмова споживачеві в реалізації його прав, надання послуг, що за якістю не відповідають вимогам нормативно-технічних документів, відмова у наданні необхідної та достовірної інформації, ухилення від перевірки якості енергетичних та інших ресурсів) тощо.

Постачальник не несе відповідальності:

– за тимчасове припинення постачання енергетичними та іншими ресурсами, постачання енергетичними та іншими ресурсами, параметри якості яких не відповідають показникам, зазначеним у договорі, або за шкоду, заподіяну споживачу (абоненту), якщо доведе, що вони виникли не з його вини, а внаслідок дії обставин непереборної сили або а вини споживача (абонента);

– за майнову шкоду, заподіяну споживачу (абоненту) або третім особам внаслідок припинення або обмеження постачання енергетичними та іншими ресурсами, здійсненого у встановленому порядку.

Необхідною умовою договору енергопостачання є **наявність технічних передумов**, тобто наявність у покупця енергетичних мереж, що можуть бути підключені до мереж енергопостачальної організації, а також приладів обліку й іншого устаткування, використовуваних у процесі споживання енергії.

6. Договір міни

У регулюванні відносин з оплатної реалізації майна певне місце посідають договори міни. У товарообмінних операціях може вживатись також поняття «бартер» як система обміну, за якою товари обмінюються **на безгрошовій основі**. Використання бартерних угод (операцій) у господарському обороті дає змогу певною мірою стримувати інфляційні процеси в економіці, які прогресують у міру того, як товари та послуги на ринку проходять кілька стадій виробництва, розподілу і перерозподілу на шляху до безпосереднього виробника. Товарообмінні операції створюють можливість для товаровиробника заощаджувати на валютних, податкових і банківських платежах та інших господарських витратах. З іншого боку, бартерні операції з товарами зменшують надходження коштів, що негативно позначається на виконанні економічних і соціальних програм.

Договір міни (бартеру) – договір, за яким кожна із сторін зобов'язується передати другій стороні у власність один товар в обмін на інший товар (ч. 1 ст. 715 ЦК України).

До договору міни застосовуються **загальні положення про купівлю-продаж, положення про договір поставки, договір контрактації або інші договори**, елементи яких містяться в договорі міни, якщо це не суперечить суті зобов'язання. Норми ЦК України, які стосуються договору купівлі-продажу,

застосовуються до договору міни тільки в частині загальних положень. Правила купівлі-продажу, що не властиві договору міни або суперечать його змісту, зокрема правила про сплату за куплену річ певної грошової суми, до договору міни не застосовуються.

Юридична характеристика:

- **консенсуальний** (вважається укладеним з моменту досягнення домовленостей сторонами за всіма істотними умовами);
- **двосторонній** (правами та обов'язками наділені обидві сторони договору);
- **оплатний** (обов'язку однієї сторони вчинити певні дії відповідає обов'язок іншої сторони вчинити зустрічні дії: так, продавець (покупець) зобов'язаний передати один товар, а покупець (продавець) взамін нього – інший).

Предмет: майно. Договором може бути встановлено обмін майна на роботи, послуги, а також доплата за товар, що обмінюється, більшої вартості на товар меншої вартості. Право власності на обмінювані товари переходять до сторін одночасно після виконання зобов'язань щодо передання майна обома сторонами, якщо інше не встановлено договором або законом. Право власності виникає після останньої за часом передачі товару, а не за першою подією.

Коли предметом договору міни (бартеру) є не тільки передання майна (речей) у натурі, а й виконання робіт, надання послуг, передання виключних прав інтелектуальної власності тощо, такий договір набуває **рис змішаного договору**. Тому до нього застосовуються загальні положення про купівлю-продаж, поставку, контрактацію або інші договори, елементи яких містяться в договорі міни.

Не застосовуються норми про міну (бартер) до зовні подібних відносин, іменованих обміном. Так, не є договорами міни обмін житлових приміщень, здійснюваний наймачами-громадянами. При укладенні таких договорів не відбувається зміни власників. Не можна також розглядати як договір міни, вчинений громадянином, обмін придбаного в магазині доброякісного товару на інший. Надане покупцю право впливає з факту укладення договору купівлі-продажу.

Сторони:

1) **Продавець.** Ним може бути фізична, юридична особа, інші суб'єкти цивільного права;

2) **Покупець.** Ним може бути фізична, юридична особа, інші суб'єкти цивільного права.

Одні автори вважають, що будь-якою стороною договору міни може виступати держава, інші² вважають, що держава не може бути стороною договору міни, оскільки натуральний обмін товарами суперечить основним принципам бюджетного устрою держави.

² Цивільне право України. Договірні та недоговірні зобов'язання : підручник (2-е вид., змін. та доп.) / С. С. Бичкова, І. А. Бірюков, В. Л. Бобрик та ін.; за заг. ред. С. С. Бичкової. Київ : КНТ, 2008. 498 с., с. 67.

Кожна із сторін договору міни є **продавцем того товару, який передає в обмін, і покупцем товару, який вона одержує** взамін. Саме тому при складанні договору використовують конструкцію «Сторона 1» та «Сторона 2».

Форма:

- усна;
- письмова (у т.ч. з нотаріальним посвідченням).

Схожість договорів міни та купівлі-продажу полягає в тому, що кожна із сторін **передає іншій стороні майно (рiч) у власність.**

Відмінність договорів міни та купівлі-продажу полягає в тому, що у договорі міни кожен із контрагентів виступає одночасно і як продавець, і як покупець, проте **еквівалентом за передане майно є не грошова сума, а інше майно.**

Права та обов'язки сторін договору.

Обов'язки Продавця:

- передати покупцеві товар у кількості, якості, асортименті та комплектності, визначених договором міни;
- одночасно з товаром передати покупцеві його приналежності та документи (технічний паспорт, сертифікат якості тощо), що стосуються товару та підлягають переданню разом із товаром відповідно до договору або актів цивільного законодавства;
- попередити покупця про всі права третіх осіб на товар, що передається за договором міни;
- інші.

Обов'язки Покупця:

- прийняти товар, переданий продавцем;
- доплатити за прийнятий товар більшої вартості, ніж той, що передається ним продавцеві, якщо інше не встановлено договором;
- інші.

Розірвання, зміна договору міни, визнання його недійсним. За загальним правилом **зміна або розірвання договору міни допускається лише за згодою сторін**, якщо інше не встановлено договором або законом. На вимогу однієї із сторін договір міни може бути змінено або розірвано за рішенням суду у разі істотного порушення договору другою стороною (ч.ч. 1, 2 ст. 651 ЦК України).

Правовими наслідками зміни договору міни є зміна зобов'язань сторін відповідно до змінених умов щодо предмета, місця, строків виконання тощо. У разі розірвання договору міни зобов'язання його сторін припиняються. При цьому сторони не мають права вимагати повернення того, що було виконане ними за договором до моменту його зміни чи розірвання, якщо інше не встановлено договором або законом (ч.ч. 1, 2, 4 ст. 653 ЦК України).

Договір міни **може бути визнаний недійсним** (нікчемним або оспорюваним) у разі, якщо він порушує загальні вимоги ст. 203 ЦК України, додержання яких є необхідним для чинності правочину. У такому випадку відповідно до ч. 1 ст. 216 ЦК України кожна із сторін зобов'язана повернути

другій стороні у натурі все, що вона одержала на виконання договору міни, а в разі неможливості такого повернення – відшкодувати вартість того, що одержано, за цінами, які існують на момент відшкодування.

Питання для самоперевірки знань:

1. Дайте визначення та охарактеризуйте договір купівлі-продажу.
2. Які різновиди договору купівлі-продажу закріплює Цивільний кодекс України?
3. Дайте визначення понять «якість», «комплектність», «асортимент», «номенклатура», «гарантійний строк», «строк придатності», «споживач».
4. Назвіть основні відмінні риси договору поставки як різновиду договору купівлі-продажу.
5. Охарактеризуйте особливості та предмет договору контрактації сільськогосподарської продукції.
6. Охарактеризуйте предмет та сторони договору постачання енергетичними ресурсами через приєднану мережу.
7. Яка цивільно-правова відповідальність закріплюється Цивільним кодексом України за порушення сторонами умов договору купівлі-продажу та його різновидів?
8. Охарактеризуйте договір міни. Чи є відмінність між поняттями «міна» та «бартер»?
9. Чи є відмінності між договорами поставки та оптової купівлі-продажу?
10. Співвласник чотирьох кімнатної квартири вирішив продати свою частку, але, перебуваючи у поганих стосунках з іншим співвласником, він не хоче продавати свою частку саме йому. Чи є варіант «обійти» право переважної купівлі співвласника?